

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ

Szerkesztő:
s kiadó hivatal a
Magyar Tudom
Akadémiában.

SZERKESZTI

SZILY KALMÁN

XIII. KÖTET.

1902. Márczius 15.

3. FÜZET.

Gróf Széchenyi István nézetei bünvádi perjogunk átalakításáról.

(Kivonat *Balogh Jenő* lt. 1901. decz. 9-én tartott székfoglaló értekezéséből.)

A nagy megtiszteltetést, melyben a tek. Akadémia levelező tagjává megválasztásommal részesíteni kegyes volt, nemcsak muló szavakkal, hanem tölem telhetőleg *tettel is* óhajtom megköszönni, mindenekelőtt az által, hogy megkísérlem leróni egy parányát annak a nagy hálának, melylyel mi magyarok mindnyájan, különösen pedig mi, hazánk szellemi munkásai, fokozottabb mértékben tartozunk a legnagyobb magyarnak halhatatlan emléke iránt.

I. Jogi irodalmunk¹ régóta tartozik annak behatóbb vizsgálatával és megállapításával, hogy különösen *büntető* igazságszolgáltatásunk javítása, anyagi büntetőjogunk és bünvádi eljárásunk reformja tekintetében mit köszönhetünk *Széchenyi* nagy szellemének?

Ennek a tartozásnak egy részecskéjét kíséreltem meg törleszteni az által, hogy *Széchenyinek* nagyobb munkáit, hírlapi cikkeit és beszédeiből azokat, a melyeknek többé-kevésbé hű szövege fenmaradt, tüzetesen átnézvén, lehetőleg iparkodtam belőlük megállapítani, mik voltak *gróf Széchenyi István* nézetei a büntető igazságszolgáltatásunk és a büntetőügy körébe eső egyes kérdésekről, s mennyiben gyakoroltak e nézetek a hazai jogfejlődésre tényleges hatást?

Székfoglaló értekezésemben, melynek itt csak kivonatát mu-

¹ A korszakos hatást, a melyet gróf *Széchenyi István* a hazai jogfejlődésre gyakorolt, ezideig két tisztelt tagtársunk vizsgálta. A *magánjog* szempontjából kimerítően feltüntette azt *Vécsey Tamás* rendes tag „*Széchenyi és a magyar magánjog*“ című tanulmányában (Budapest, 1894.); egész jogfejlődésünk tekintetében pedig röviden érintette dr. *Fayer László* lev. tag az 1843. évi büntetőjogi javaslatoknak Akadémiánk megbízásából szerkesztett gyűjteményéhez irt bevezetés elején. (I. kötet, Budapest, 1896., 12. – 14. l.)

tathatom be, e kutatásaim eredményének csak egy részére szorítkozom, arra, a mely gróf *Széchenyi Istvánnak büntető igazságügyi szervezetünk és bűnvádi perjogunk* átalakulására irányuló nézeteit ismerteti.

II. A XVIII. század végén, illetőleg a XIX. század elején a büntető törvénykezés állapota, Angliát kivéve, egész Európában nagy fogyatkozásokat tüntet fel.

Nem volt megvalósítva a törvény előtti egyenlőség, s a kiváltságos osztályokhoz nem tartozó terhelttekkel szemben a bíróságok szervezete, a joghatóság s a büntetési rendszer kedvezőtlenebbül volt megállapítva, mint a nemesek irányában. A bűncselekmények tényálladékának ismérvei nem voltak meghatározva, a büntetés pedig absolute határozatlan volt, s ez a két körülmény tág tért nyitott önkényes és részrehajló ítélkezésre. A büntetési rendszer tarthatatlanul kegyetlen volt. A kiváltságos osztályokhoz nem tartozó terheltteknek egyéni jogai nem voltak biztosítva. Az eljárás lefolytatása nem volt szabályozva, a védelem kizárva, illetőleg jelentékenyen korlátozva volt, s a hatályban volt perjognak intézményei és eljárási elvei teljesen alkalmatlanná tették e korszak eljárását arra, hogy megfeleljen a helyes büntető igazságszolgáltatás követelményeinek.

A XVIII. században a humanitárius és társadalmi reformtörekvések, valamint a nagy alkotmányjogi küzdelmek a legszorosabb összefüggésben állottak az önkényes, illetőleg politikai és más hatalmi érdekeknek szolgáló büntető ítélkezés átalakítására irányuló óhajokkal.

A tételes igazságügyi szervezetnek és bűnvádi perjognak bírálata Nyugat-Európában is csak a XVIII. század *második felében* vált alaposabbá.

Még Montesquieu az „esprit des lois“-ban csak itt-ott és jobbára csak alkotmányjogi vonatkozásaikban s különösen az angol intézmények magasztalásával érintette a büntető törvénykezés reformkérdéseit.

A XVIII. század közepétől fogva azonban ezek a kérdések a művelt közvéleményt legalább *Francia- és Olaszországban* már széles körben foglalkoztatták. Az említett két államban nagy számban keletkezett tudományos és irodalmi társaságok kiváló előszeretettel foglalkoztak velük. A reform szószólói nem jögtudósok, legkevésbé a gyakorlat emberei voltak, hanem állambölcselek, az encyclopaedisták, sőt — mintegy az áramlatnak divatos jellegét bizonyítva, — dilettánsok is. Nem a tételes jogot fejtegették, hanem általános emberi viszonyokból indultak ki és jelezték szükségesnek a reformot.

A törvényhozási változások irányát és részleteit *Beccaria, Filangieri* és *Voltaire* munkái, később pedig az 1789-i francia

alkotmányozó nemzetgyűlésre küldött három rend képviselőinek adott utasítások (cahiers) tárgyalták a legnagyobb hatással.

Törvényhozási téren ezeket a reformokat a francia alkotmányozó nemzetgyűlésnek 1789. augusztus 26-án kelt deklarációja, továbbá az 1790. január 21-én hozott decret, az 1791. október 6-i büntető-törvénykönyv, valamint az 1789. október 8-án és 9-én, végre 1791. szeptember 16—29-én alkotott eljárási törvények vitték először keresztül.

III. *Hazánkban* a XIX. század első tizedeiben igazságügyi szervezetünk és bünvádi perjogunk még a rendi alkotmány jellegét viseli magán.

A *biráskodást* első fokon a megyei és városi törvényszékek mellett az úri szék gyakorolta. Felsőbiróságaink voltak: a kir. ítélőtábla és a hétszemélyes tábla, melyek szervezetét még az 1723: XXIV. és XXV. t.-cz.-ek szabályozták. A büntető biráskodást tehát az első fokon a törvényhatósági és a földesúri bíróságok gyakorolták, a felső bíróságok szervezetén pedig a rendi különválás tükröződött vissza. A birói függetlenség *nem* volt biztosítva. A régi szervezetnek egyetlen fénypontja volt: a megyei tiszti ügyészség, melynek tagjai a vádat képviselték és a hivatalból való védelmet látták el.

A *joghatóság* a terheltek rendi állása szerint oszlott meg a törvényhatósági bíróságok és az úri szék közt; a jobbágyok az utóbbinak hatásköre alá tartoztak.

Az *egyéni jogok biztosítékai* csak a kiváltságos társadalmi osztályok tagjaira nézve voltak (főleg az arany bullában és a Hármaskönyv I. részének 9. címében) szabatosan megállapítva.

A *védelem* képviselétéről a nem-nemesek bűnügyeiben nem volt kellőleg gondoskodva.

A kivallatásnak leplezett alakjai és a lelki tortura különféle fajai a nem-nemesek ügyeiben gyakran előfordultak.

A bizonyítási jog tekintetében a *nemleges kötött* bizonyítási rendszer volt hatályban.

Magára az *eljárásra* nézve a legnagyobb fogyatkozások voltak: a *törvényhozási szabályozásnak hiánya*, mely az önkényes ítélkezésre tág tért engedett, s melynek folytán a különböző törvényhatóságok területén sokban eltérő gyakorlat követtetett, és a *törvény előtti egyenlőség hiánya*, melynek következtében a kiváltságos osztályok a büntető igazságszolgáltatás terén is kedvezésben részesültek.

Azok a perjogi vezérelvek, a melyeket napjainkban a tudomány a büntető ítélkezés helyességének legbiztosabb garanciái gyanánt ismert fel,¹ hazánkban e korban még egyálta-

¹ L. dr. Balogh Jenő „Magyar bünvádi eljárási jog“ cz. könyvét, I. köt. Budapest, 1900, 104—407. l.

lában nem voltak megvalósítva s a nyomozó rendszernek számos következménye, valamint az akkori rendes pernek írásbelisége és hosszadalmassága teljesen alkalmatlanná tette arra, hogy megfeleljen a büntető ítélkezés követelményeinek.

Az előkészítő eljárás teljesen írásbeli, inquisitorius és titkos, az eljárás későbbi szakáiban is legnagyobb részben írásbeli volt, csak kevés ügyben tartott szóbeli tárgyalás.

A rendi különbségnek részreahljó és egyoldalú álláspontja a *perorvoslatok* engedése tekintetében is felismerhető.

IV. Igazságszolgáltatásunkat, a törvény előtti egyenlőség elve szempontjából, először gróf Batthyány Alajos és a magyar jakobinusok, különösen Hajnóczy József bírálták, kik a jobbágyokra vonatkozó büntető ítélkezés javítását is kívánták.¹ Fejtegetéseik sem korukra, sem az utókorra közvetlen hatást nem gyakoroltak.

Az 1791: LXVII. t.-cz. által a büntető törvénykönyv tervezetének kidolgozására kiküldött bizottság javaslata tett ugyan kezdeményező lépéseket a jogegyenlőségnek a nemesek és nem-nemesek bűnügyeiben való keresztülvitelére, munkálata azonban nemcsak törvénynyé nem vált, hanem eljárási gyakorlatunkon sem hagyott semmi nyomot.

Az 1827: VIII. t.-cz. által kiküldött újabb bizottság törvényjavaslata a rendi különbség kifejezett fentartásával egészen eltérő elvek szerint szabályozta egyrészt a jobbágyok, másrészt a nemesek elleni bünpert, és a jobbágyoknak nem adta meg a személyes szabadság biztosítékait.

Ezt a törvényjavaslatot a nádor megbeszélés végett megküldte a törvényhatóságoknak. Maga Széchenyi is megütközéssel tanulmányozta, azt irván róla 1831. október 5-éről kelt, Wesselényihez intézett levelében: „Nincs benne egyetlenegy talpkő, nincs egy lat philosophia.“ (Levelei, I. kötet, 200. l.)

V. Gondviselészserűnek tekinthetjük, hogy ebben az időpontban, midőn az országgyűlés többségének a rendi előjogokhoz való makacs ragaszkodásánál fogva igazságszolgáltatási téren is fokozott szükség volt a reform kezdeményezésére, nemzetünknek halhatatlan ébresztője igazságszolgáltatási és alkotmányjogi kérdésekkel is kezdett foglalkozni.

Széchenyi 1825. október havától fogva tanulmányozta ugyan tételes jogunkat, és volt idő, a midőn magát egészen a jognak, illetőleg alkotmányunk legfőbb kérdéseinek akarta szentelni,²

¹ Idevágó fejtegetéseiket is tüzetesen tárgyalja Concha Gyöző rendes tag „A 90-es évek reformeszméi és előzményeik“ című tanulmányában, Budapest. 1885. 115. és köv. l.

² L. a naplójában 1825. október 17-éről és 1827. márczius 27-éről foglalt bejegyzéseket. Idézve *Vécsey*: Széchenyi és a magyar magánjog, 50. és 57. l.

azonban a mint általában nem volt az elmélet embere, úgy legkevésbé sem volt elméletileg képzett büntetőjogász. A Corpus Juris Hungaricit tanulmányozta ugyan, de minthogy az abban szétszórva található büntetőjogi törvények csak kisebb részben merítették ki akkori tételes büntetőjogunk anyagát, a melyet nagyobb részében bírói *gyakorlat* és jogszokás adott meg; mint-hogy továbbá Széchenyi katonai szolgálata és hosszabb külföldi tartózkodása miatt a Stadium megírásáig eljárási gyakorlatunkat behatóbban meg sem ismerhette, ennél fogva még hazai büntető gyakorlatunknak sem lehetett rendszeres ismerője. Büntető íté-kezésünknek egyes visszásságairól, némely elharapódzott vissza-élésről valószínűleg közvetett úton értesült, de általában nem volt gyakorlati büntetőjogász sem.

Naplóiban és munkáiban hasztalanul kerestem valamely adatot arra, hogy akár a hazai, akár a külföldi büntetőjogi iro-dalomnak, vagy a külföldi törvényhozásnak, akár a XVIII. szá-zad végén nálunk keletkezett politikai irodalom igazságszolgáلتási reformeszméinek behatóbb tanulmányozásával foglalkozott volna. Semmi adatunk sincs arra nézve sem, hogy külföldi uta-zásaiban, a mikor pedig oly sok különféle dolgot tanulmányo-zott, a külföldi törvénykezési viszonyokra is figyelmet fordí-tott volna.

Ezeknél fogva mindaz, a mit Széchenyi a bűnvádi perjog átalakítása végett javasol, nem a külföldi törvényhozás vagy irodalom visszhangja, hanem mint pl. a törvény előtti egyen-lőség elvére nézve általa felhozottak, önként következett a tőle kezdeményezett alkotmányjogi reformok alapvető eszméiből, rész-ben pedig lánageszének eredeti terméke, a mit azonban nem lehet perjogunk reformálására irányuló rendszeres munkálatnak tekinteni.

Lánageszének eredetiségére nézve különösen jellemző a nem-nemesek javára választatni javasolt közhatóság: a törvényes pártvéd szervezésének kezdeményezése. (L. alább VII. 4. alatt.) Ez a javaslat teljesen eredeti eszme, külföldön nem volt ha-sonló feladatokkal bíró hatóság, s kétségtelen, hogy addig, míg a jobbágy-ság intézménye fennállott, e hatóság szervezése igaz-ságos és szükséges lett volna.

VI. Egyéb alkotmányjogi és a közgazdasági kérdések te-kintetében Széchenyi beható előkészületek alapján, széles körre kiterjedő, szinte egyetemes programot dolgozott ki, azt tüze-tesen kifejtette, s rendkívüli kitartással, erélylyel és következe-teasséggel megkísérelte keresztül is vinni Ellenben a bűnvádi perjog körébe eső kérdések közül Széchenyi csak *egy részle-teket* ragadott ki, ezekkel is behatóbban csak reformátori tevé-kenységének első éveiben, főleg a Stadium megírása alatt fog-

lalkozott,¹ azután eszméinek bővebb kifejtését és törvényhozási keresztülvitelét másoknak engedte át. Így midőn a tőle is sürgetett büntetőtörvénykönyv javaslatának készítésére az 1840: V. t.-cz. országos választmányt küldött ki, Széchenyi abba már nem választatta be magát s a választmány működésének idején egészen más kérdésekkel foglalkozott.

Egyébként abból, hogy Széchenyi bűnvádi perjogunk reformjának keresztülvitelében később nem vett tevékeny részt, korántsem szabad azt következtetnünk, hogy e reformra kevesebb súlyt helyezett volna, mint annyi más, kisebb jelentőségű eszmére, melynek megvalósításán hosszabb ideig munkálkodott. — Azt hiszem, passiv viselkedésének más, részben tárgyi, részben személyi okai voltak.

Mindenekelőtt nem szabad felednünk, hogy 1828-tól 1845-ig Magyarország nagygyá tétele érdekében senki annyiféle nem kezdeményezett, senki annyit és oly szakadatlanul nem dolgozott, mint Széchenyi; nem lehet tehát várni, hogy ő, a ki nem is volt jogtudós, tisztán igazságszolgáltatási kérdésekben, melyek részletes keresztülvitelére bizonynyal kevésbé érezte magát hivatottnak, mint azok, a kik a törvénykezésben nála gyakorlatilag jártasabbak voltak, egész reformprogramot dolgozott legyen ki. Egy másik ok volt, hogy eltekintve a Stadiumban pontokba foglalt tizenkét törvénytől és az ősiségi törvényjavaslat tervezetétől, Széchenyi egyáltalában nem foglalkozott *törvényjavaslat* szövegezésével, tehát akkor, midőn az általa is helyeseknek talált elveket konkrét törvénybe kellett foglalni, ezt a munkát természetesen másoknak engedte át. További ok volt az is, hogy fáradhatlanul kezdeményező lángesze folytonosan új meg új feladatokat tűzött önmaga elé, s így, mire bűnvádi perjogi javaslatai a megvalósulás szakába jutottak, már olyan új dolgokat hozott ismét szőnyegre, a melyek keresztülvitelét még kevésbé bízhatta másokra.

Ezenfelül Széchenyi biztosan számított arra is, hogy perjogi reformjavaslatai az ő közreműködése nélkül is megvalósulnak. Egyebek közt Magyarország kiváltságos lakosaihoz irt röpiratában (Hirlapi czikkei, II. kötet, 269. l.) 1844. április havában kifejezi azt a *határozott* reményét, hogy a büntetőtörvénykönyv az 1843-iki javaslat alapján *okvetlenül* meg fog alkottatni. Sajnos, ebben a reményében csalódott.

¹ Azt, hogy Széchenyi a Stadiumban kifejtett bűnvádi perjogi javaslatainak további tárgyalásában nem vett részt, megmagyarázza, hogy a Stadium megjelenésekor nyolcz más, országos fontosságú ügy foglalta le egész munkaerejét, hogy az 1832/36. évi országgyűlés tartama alatt is hosszabb ideig, 1832. végén, majd ismét 1833. szeptemberétől fogva, külföldön utazott, 1833. június 20-án pedig királyi biztossá nevezetvén ki, hónapokat töltött az Al-Dunán.

VII. Széchenyinek azon fejtegetéseit, a melyek akkori büntető ítélkezésünk reformjára vonatkoznak, *nem* szorosan vett igazságszolgáltatási javaslatoknak, hanem *az általa megindított általános alkotmányreform és politikai reform* keretébe tartozóknak kell tekinteniünk. Ezért van, hogy első sorban ragadta meg figyelmét és ébresztette fel gondolkozását a jobbágságnak az akkori igazságszolgáltatás terén is kedvezőtlen helyzete és a törvény előtti egyenlőtlenség.

Az igazságügyi szervezetet és a bűnvádi perjogot érintő kérdésekre vonatkozó nézeteit Széchenyi nem fejtette ki egybefüggő egészben: ezek röpirataiban, főleg a Stadium című munkájának két fejezetében „Törvény előtti egyenlőség“ (146—172. l.) és „Törvényes pártvéd“ (172—196. l.) felírás alatt, továbbá az országgyűlés két házában és Pest vármegye közgyűlésében mondott egyes beszédeiben, szétszórva találhatók. Ennélfogva természetes, hogy idevágó reformköveteléseit nehéz egységes egészbe foglalni, mindamelllett az alábbiakban megkísérlem a halhatatlan reformátornak e kérdések körébe eső fejtegetéseit nem időbeli sorrend szerint, hanem rendszeresen csoportosítani:

A) Az igazságügyi szervezetre nézve *Széchenyi* a következőket óhajtotta:

a) a földesúri bíraskodás (*úri szék*) megszüntetendő (Stadium, 162. és köv. l.), a minek következménye lett volna, hogy a jobbágyok és más nem-nemesek ugyanazon bíróságok joghatósága alá lettek volna utalandók, mint a kiváltságos osztály tagjai;

b) a curia bíraira nézve a bírói függetlenség, az elmozdíthatatlanság és az összeférhetlenség elvei biztosíttassanak. (A főrendiházban a szólásszabadságról folyt vita alatt 1840. április 22-én tartott beszédeiben, Beszédei 184. l.);

c) a nem-nemesek, ha kellő minősítéssel bírnak, bírói hivatalokra is választhatók vagy kinevezhetők legyenek. (A főrendiház 1844. október 5-én tartott ülésén mondott beszédeiben; Beszédei, 363—366. l.)

B) A joghatóság és a bűnvádi perjog körébe eső javaslatai a következők:

1. Az ország törvényes hatóságainak, különösen a városi rendőrségnek hatásköre terjesztessék ki a nemesekre is. (A főrendiházban a sz. kir. városok rendezésének kérdése alkalmával 1844. márczius 12-én tartott beszéde; Beszédei 314. és köv. l.);

2. azon jogszabályok, melyek a nemességnek személyi bátorságát biztosították, terjesztessenek ki az ország minden lakosára (Stadium, 31. l.);

3. a nem-nemesek jogos érdekeinek képviselője végeztetessék részükre törvényes pártvéd (Stadium, 172—196. l.), t. i. a nem-nemesek által választandó közhatóság.

4. *Széchenyi* teljes mértékben felismerte a bűnvádi eljárás törvényhozási szabályozásának alkotmányjogi jelentőségét s az akkor fennállott rendezetlen és törvénynélküli állapotok veszélyességét. Ebből az okból sürgette a törvény előtti egyenlőség elvére fektetett bűnvádi eljárási törvénykönyvnek mielőbbi megalkotását (Stadium 159—164. l.; Kelet Népe 357. l.).

5 A főtárgyaláson, különösen az ítéletozásnál, a *nyilvánosság* megvalósítását kívánta. (XII. törvény, utolsó pont, Stadium 32 l.; Beszédei 205—217. l.)

6. Az eljárás lefolytatására nézve határozottan kijelentette, hogy „az ítélőszékek proceduráját a lehető legrövidebb időre kellene szorítani”. (Stadium 31. l.) Ezen általánosságban tartott javaslatnak keresztülvitele természetesen akkori eljárási gyakorlatunkon messzemenő és mélyreható változtatásokat tett volna szükségessé; így mindenekelőtt az *írásbeli eljárást*, mely a nemesek elleni bűnügyekben szabály volt, kellett volna teljesen megszüntetni.

VIII. E javaslatok, mint *Széchenyi* mindenre kiterjedő figyelmének, lángszének és mély érzésü szívének tanúságtételei, annyival inkább méltók kiváló figyelmünkre, mert belőlük több becses következtetést vonhatunk gondolkozásmódjára és politikai álláspontjának irányára, valamint jellemére is.

Míg az anyagi büntetőjog, különösen a büntetési rendszer tekintetében *Széchenyi* a negyvenes években inkább óvatos nézeteket fejtett ki s a külföldi tapasztalatok eredményét óhajtott bevárni, addig perjogi kérdésekben előadott fejtegetéseiben még a reform előharczosa, az újító, a kezdeményező *Széchenyi* áll előttünk. E kérdésekben nézeteit később sem módosította, azután sem foglalt el bennök más álláspontot. Perjogi javaslatai által sem óhajtotta azonban régi alkotmányunknak egyszerre való felforgatását, hanem csakis *részletekben, lassanként* való átalakítását kezdeményezte.

Idevágó nézeteivel is bebizonyította, hogy *megvolt benne az igazi lelki és szellemi nagyságnak* minden jellemző tulajdonsága.

Stadium című művének előszavából (3. l.) mindjárt szembe-tűnik a *mély vallásosság*, melylyel őt a Gondviselés megáldotta és melynek alapján tudta, érezte, hogy „magát az Istent szolgáljuk, az Istent imádjuk az által, hogy teremtvényét, az embert, akármily alacsony helyzetben lépett volna is az élet színe-re, oly magasra emeljük, mint ezt tulajdonai és erényei engedik, s ha kell, sajátunk vesztével, sőt szívvérünkkel is vijjuk ki minden honfitársinknak az emberiség jussait”.

Különösen a Stadiumnak számos részletéből kitűnik *ember-szeretetének mélysége*. *Széchenyi*, a kiváltságok teljes birtokában levő főrendek egyike, maga is a földesúri joghatóság birtokosa.

a legmelegebb felebaráti szeretettel gondol az akkor elhanyagolt társadalmi osztályok érdekeire és kiemeli, hogy „kilencz millió hű jobbágy és jó katona (Stadium, 40—41. l.) sorsának javítása elodázhatatlan emberies kötelesség“.

Az országgyűlésen is azok közé tartozott, a kik a jobbágyok ügyének mielőbbi tárgyalását sürgették. 1833. február 9-én a főrendiház ülésén erősen korholja, hogy midőn az egész népről, „ennek a legnagyobb önkénytől való felszabadításáról van szó, akkor egyesek a só ügyét akarják első sorban tárgyalni“. (Beszédei, 103. l.)

Minden kérdésben a törvényes, az alkotmányos álláspontnak képviselője, egyformán ment a felforgató irány túlzásaitól és az aulikus ultraconservativoknak a kormányval szemben mindig kiméletes, túlloyalis álláspontjától.

Már 1826. márczius 18-án a főrendiház ülésén, akkor még mint fiatal kezdő és tényleges szolgálatban levő huszárcapitány, erősen kikel a Cziráky és Eötvös által is pártolt javaslat ellen, hogy az igazságszolgáltatás királyi patensekkel szabályoztassék.¹ Védi az alkotmányos álláspontot, mely e fontos kérdésekben a törvényhozási szabályozást követeli.

Perjogi nézeteiről is visszatükröződik a dolog legmélyére ható, belátó és világosan számító értelmének komoly munkája és mélyen érző szívének nemes lelkesedése. Csak a széles látókörű, lelkiismeretes államférfi s a jószívű ember juthatott olyan következtetésekre, mint a minőket ő előterjeszt.

Fejtegetései határozott tanúságot tesznek igazságérzetéről, a mely minden elfogultságtól menten ismeri fel a tárgyilagosságot, meggyőződésének erélyéről és tüzes lelkének merészségéről, mely ezt az igazságot nyíltan ki is mondja.

Csak az, a ki a véleménynyilvánítás legnagyobb bátorságával rendelkezik, az, a ki mind a kormányhatalommal, mind a közvéleménnyel szemben egyformán, a legnagyobb mértékben független, a ki sem népszerűséget nem hajhász, sem a nemesség többségének nem kíván tömjéneznit, írhatta meg teljes nyíltsággal és kiméletlenséggel, — a melyre akkor kétszeres szükség volt, — minő visszás és igazságtalan, hogy a magyar nemesség alkotmányos királyt kíván magának, de jobbágyainak viszont önkényes földesura akar lenni: csak az ismerhette fel és mondhatta ki nyíltan, hogy a büntetőtörvények különbözők a nemesekre és a nem-nemesekre nézve, és még hozzá egyenlőtlenül is kezelik őket. (Stadium, 154. l.)

¹ Érintve: Beszédei 48. l. és Zichy Antal: Széchenyi életrajza, I. köt. 220. l. (Sajnos, a beszédnek teljes szövege és a felhívás részletei nem állnak rendelkezésünkre.)

Általában a kiváltságos osztályok tagjaival szemben a legnagyobb merészséggel tárja fel akkori ítélkezésünknek sok tekintetben önkényes voltát, illetőleg azt, hogy a nemesség mind az anyagi szabályok alkalmazása, mind az eljárás lefolytatása tekintetében igazságtalan kedvezményekben részesült.

A véleménynyilvánítás bátorságának legnagyobb foka volt szükséges hasonló fejtegetésekhez, valamint a törvény előtti egyenlőség kezdeményezéséhez abban a korszakban, a midőn a continensen mindenütt a reactio volt a jelszó, s a mikor az alkotmánynak, a hagyományos társadalmi és állami intézkedések megváltoztatására irányuló törekvéseket, egészen tévesen egyenlőknek tekintették az azon évtizedekben kétszeresen gyűlölt *forradalmi* irányzattal.

Széchenyi maga is tudta, hogy a fönnálló rendnek rögtöni felforgatásával fogják gyanúsítani s azzal fogják vádolni, hogy kést ad „a most még buta népnek kezébe“ (Stadium 154. l.), de ennek daczára nyíltan kimondta azt, a mire igazságérzete, legjobb meggyőződése, *lelküismeretének parancsszava* kötelezte.

Mélyen megrázó *tragikus* vézset, hogy mikor 18 év mulva nemes lelke megtörött, s azt vélte, hogy az általa annyira rettegett forradalom végső enyészetbe döntötte a forrón szeretett hazát, akkor agya egy beteges képzet hatása alatt az igaztalan önvádnak azzal az alaptalan szemrehányásával marczangolta szívét, hogy ő idézte elő Magyarország végmegsemmisülését. Pedig a Stadiumnak idevágó része határozottan bizonyítja, hogy akkor, a midőn a kezdeményező javaslatokat tette, a legtisztább lelkiismerettel meg volt győződve szándékának *önzettelenségéről*, sőt arról, hogy kötelességet tölt be, a mikor a kezdeményező lépéseket megteszi!

Nem végzetszerű-e, hogy nem is két évtized mulva olyanokért vádolja önmagát a legkiméletlenebb módon, a miknek kezdeményezésével csakugyan hazáját szolgált, nemzetét emelte föl, honfitársainak millióit tette szabadokká!?

Fejtegetéseiben itt-ott fel-felesillámlik *metsző gúnyja* is, az a szatirai ér, a mely neki később, sajnos, annyi ellenséget szerzett. Például a földesúri biráskodás visszásságainak feltüntetésére hozza fel, hogy az úri széken „nem ritkán az hoz ítéletet s nota bene, semmi egyéb, mint *kénye* után, kiben az *öltözet*, *bajuszon* és *sarkantyún kívül* szinte egy férfúra ismertető jel sem található“. (Stadium, 155. l.)

IX. A fennebbiek alapján megállapítható, hogy míg a legnagyobb magyar annyi más téren, oly sok más kérdésben nemzeti haladásunknak kimagasló zászlóvivője és legjelentékenyebb előharcosa volt, a kinek korszakos hatása nyilvánvaló, a ki összes kortársai közt a legnagyobb eredményeket tudta felmu-

tatni: addig a büntető igazságszolgáltatás tekintetében Széchenynek reformáló tevékenysége szűkebb körre szorult és hatása aránylagosan kisebb volt.

Mindamellet az a néhány javaslat, melyet Széchenyi bűnvádi perjogunk átalakítására nézve tett, ha szűkebb körben mozog is, egészben és nagyban épp úgy méltó az ő nagy egyéniségéhez, mint szélesebb keretű reformeszméi.

A jogtudós vagy a törvényelőkészítő, a ki tüzetesebben tanulmányozhatta s napjainkban már tisztábban is láthatja akkori büntetőtörvénykezési viszonyainknak óriási fogyatkozásait, talán keveselni fogja ezeket a közel hetven év előtt előterjesztett javaslatokat.

A ki azonban figyelembe veszi hazánknak alkotmányjogi és igazságszolgáltatási viszonyait a XIX. század elején, annak fel kell ismernie, hogy *Széchenyi*, midőn az úttörők között legkimagaslóbb s a legnagyobb hatás keltőjeként támadta és segített megdönteni bűnvádi perjogunknak azon szabályait, melyek a *rendi alkotmány* jellegét viselték magukon, s különösen midőn a *törvény előtti egyenlőség* nagy elvéért küzdött — örök emléket biztosított magának a magyar büntető igazságszolgáltatás történetének évkönyveiben is.

Berzeviczy Gergely élete és művei.

(Gaul Jenő I. tag 1901. december 9-én tartott előadása.)

A XVIII. század végén és a XIX. elején volt egy emberünk a közpályán, a kit körülményei, egyénisége és törekvései egyaránt a Széchenyi előtti kor képének mintegy sugártörő prizmájává tettek. Ő annak viszonyait csaknem minden irányban átélte, tanulmányozta, részben képviselte is. Az ország akkori közvéleménye által aránylag kevésbé befolyásoltván, mert a helyesebb szellemi és erkölcsi irányzattal idejekorán alkalma volt megismerkedni, de annak viszonyait teljesen ismervén, ezeket elfogulatlanul és találóan volt képes megítélni. Életkörülményei minden osztálylyal, minden felekezettel és mindenféle korabeli eszmeáramlattal a bel- és külföldön érintkezésbe hozták, minélfogva széles látköre, továbbá szellemi és erkölcsi kiváló tulajdonságai őt részünkre a Széchenyi előtti korszellem igen becses tolmácsává teszik, a kinek élete és működése is sok irányban szerfelett érdekes és megkapóan igaz magyarázatát szolgáltatja ennek. Ez a férfiú berzeviczei és kakas-lomniczi Berzeviczy Gergely volt. Ő benne a régi és új, a magyar és a nyugateurópai